

Fodbold med vennerne?

DANSK SPORT I TYSKE MEDIER 1939-44

AF
CHRISTIAN TOLSTRUP JENSEN

Det omfattende sportssamarbejde mellem Danmark og Tyskland under 2. Verdenskrig er godt belyst med hensyn til den politik, der lå bagved fra både tysk og dansk side. Hvordan resultaterne, altså sportsarrangementerne, blev formidlet til den tyske befolkning, er imidlertid ikke tidligere blevet undersøgt. Denne artikel beskriver, hvordan formidlingen ændrede sig løbende under krigen i takt med begivenhederne på slagmarken. Man kan sige, at undersøgelsen fortæller krigens historie gennem en sportslig optik. Den bidrager således med et tidligt eksempel på en politisk brug af sporten gennem statskontrollerede medier – et emne, der er højst aktuelt i dag i diskussionen om forholdet mellem sport og politik.

Fokus i den følgende analyse ligger på forholdet mellem de tyske mediers sportsformidling og samfundets, især politikernes, sportsdiskurser. Denne kobling undersøges først gennem en analyse af de forskellige mediers sportsdiskurser, der dernæst relateres til det tyske styres sportspolitik. På den måde bliver det klart, i hvilket omfang og hvordan tysk presse understøttede det tyske styres sportspolitik og politik over for Danmark. Det handler grundlæggende om „empirisk at undersøge relationerne mellem diskursiv praksis og sociale (...) udviklinger“,¹ som det hedder i Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse.

Før den egentlige analyse af det dansk-tyske sportssamarbejde i tysk presse under krigen skal der i det følgende kort redegøres for sportsamarbejdet generelt, for det tyske presselandskab og for de kilder, det stiller til rådighed, samt for forskningens stade. Dernæst følger den egentlige analyse, som er inddelt i fire perioder, der hver afsluttes med et skifte i det dansk-tyske forhold.

¹ Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips: *Diskursanalyse som teori og metode*, Samfundslitteratur: Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg 1999, s. 72.

Det dansk-tyske sportssamarbejde 1936-43

Dansk-tysk sport havde i mellemkrigstiden haft et stabilt forhold med OL i 1936 som et højdepunkt. Ved Tysklands angreb på Polen den 1. september 1939 måtte Dansk Idræts-Forbund (DIF) træffe den første store sportspolitiske beslutning om det fortsatte samarbejde, og den faldt positivt ud. DIF's tilsagn om et fortsat samarbejde var dansk ene-gang blandt Europas neutrale stater, hvilket kun gjorde den danske beslutning endnu mere betydningsfuld for det nazistiske Tyskland. Sverige og Norge fulgte derimod de øvrige neutrale landes boykot af tysk sport efter krigsudbruddet. Tysklands mulige sportslige modstandere bestod derfor ud over Danmark alene af tyske allierede som Italien, Ungarn og Rumænien.²

Denne særlige danske position varede, indtil krigen også ramte Danmark direkte med den tyske besættelse af landet den 9. april 1940. I første omgang stoppede DIF alt internationalt sportssamkvem indtil september 1940, hvor det blev genoptaget efter et tysk politisk pres og et stadig større ønske fra ledende danske sportsfolks side. Sverige havde allerede i marts 1940 genoptaget samarbejde efter et lignende pres fra de tyske sportsmyndigheder.³

Dette fornyede samarbejde indledte den mest intensive periode for dansk-tysk sport under krigen. Beslutningen blev støttet af den danske sportspresse, der siden 1933 havde formidlet et meget positivt indtryk af udviklingen inden for den tyske sport og så frem til igen at kunne byde den tyske sportselite velkommen i Danmark.⁴

Det fik sportspressen rig lejlighed til, da det blev til flere landskampe og andre stævner inden for en bred vifte af sportsgrene indtil juni 1941. Da afbrød den tyske ledelse i Danmark samarbejdet grundlovsdag 1941 efter anti-tyske tilskuertumulter ved det såkaldte Oprør i Parken efter en fodboldkamp mellem et dansk og østrigsk klubhold.⁵ Afbrydelsen varede sommeren over, hvor Tyskland den 22. juni 1941 invaderede Sovjetunionen og indledte en ny fase af 2. Verdenskrig. Den tyske værnemagt oplevede indledningsvis store sejre, men i løbet af vinteren 1941-42 blev det klart, at Sovjetunionen ikke knækkede med den fart, som man havde forventet. Trods det pres, som østfron-

² Hans Bonde: *Fodbold med fjenden: dansk idræt under hagekorset*, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2006, s. 80.

³ Sportssamarbejdet var dog blevet afbrudt hurtigt igen, da Tyskland invaderede Danmark og Norge og først endeligt genoptaget i maj 1940. Hans Joachim Teichler: *Internationale Sportpolitik im Dritten Reich*, Hofmann Verlag, Schorndorf 1991, s. 271-273.

⁴ Smst., s. 96, 122.

⁵ Hans Bonde: *Oprøret i Parken: dansk idræt under hagekorsets tegn*, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2008.

ten lagde på det tyske samfunds ressourcer, blev den internationale sport ikke opgivet med det samme. Endnu to landskampe mod Danmark i håndbold og fodbold blev gennemført i efteråret 1941 og dækket både i aviser, på film og i sportsblade.

Over vinteren 1941-42 blev presset på Tyskland kun større, og sportssamarbejdet med Danmark blev stillet i bero. Tyskland fortsatte dog samarbejdet med andre lande, herunder neutrale lande som Sverige og Schweiz og tyske allierede som Rumænien og Ungarn, indtil propagandaminister Joseph Goebbels i februar 1943 i Sportspalast i Berlin erklærede den totale krig, hvilket endegyldigt stoppede tysk deltagelse i al international sport.

De tyske massemedier og deres sportsdækning

Artiklens kildemateriale består af en række tyske aviser, sportsblade og ugerevyer. I det følgende beskrives den tyske sportspreses organisering efter den nazistiske ensretning (*Gleichschaltung*) for at klarlægge kildematerialets kontekst.

Nazisterne ændrede efter deres magtovertagelse især sportspresens vilkår på to måder. For det første blev sportspresen ensrettet som den øvrige tyske presse. For det andet blev sportsfagbladene, der behandlede enkelte sportsgrene, en brik i nazisternes ensretning af den tyske sportsverden under centralorganisationen Nationalsozialistischer Reichsbund für Leibesübungen (NSRL).

Ensretningen betød færre og større enheder gennem lukningen af en lang række især socialistiske, konfessionelle og mindre aviser. Nazisternes egen presse, som avisen *Völkischer Beobachter*, lukrerede på denne udvikling og blev den mest læste avis under krigen blandt andet sammen med den anerkendte konservative avis *Frankfurter Zeitung*. *Völkischer Beobachter* gik fra et oplag på 310.000 i 1933 til over 982.000 i 1940⁶ og nåede sit højdepunkt med et oplag på 1,4 millioner i 1944.⁷

De to aviser var dog meget forskellige, og i forhold til nærværende undersøgelse er det især relevant, at *Frankfurter Zeitungs* sportsdækning var mindre omfattende og generelt holdt i en mindre „begejstret“ tone end *Völkischer Beobachter* og andre erklæret nazistiske medier.⁸

⁶ Rudolf Stöber: „Presse im Nationalsozialismus,“ Bernd Heidenreich, Sönke Neitzel (red.), *Medien Im Nationalsozialismus*, Fink, München 2010, s. 279.

⁷ Erika Martens: *Zum Beispiel Das Reich: zur Phänomenologie der Presse im totalitären Regime*, Verlag Wissenschaft und Politik, Köln 1972, s. 29, 49.

⁸ En diskussion af variationerne i dækningen i artiklens tre kildetyper (aviser, sportsblade og ugerevyer) internt og grupperne imellem findes i Christian Tolstrup Jensen: *Fodbold Med Venerne?*, prisopgave ved Københavns Universitet, København 2014, s. 94.

Indholdet i den tilbageværende presse blev styret centralt. Den tyske propagandaminister Joseph Goebbels stræbte efter en presse, der var „polyform in der Ausgestaltung (...) aber monoform im Willen“.⁹ Forskningen inden for denne ensrettede presse plæderer dog for, at en total ensretning ikke lykkedes, som det blandt andet fremføres i *Journalismus im Dritten Reich* fra 1989 (seneste genoptrykt i 1999). Siden 1980'erne har det i udforskningen af de enkelte udgivelser også især drejet sig om pressens rolle i modstanden mod nazistpartiet. Det har betydet, at den bedst udforskede del af den tyske presse under krigen ikke er store partiaviser som *Völkischer Beobachter*, men *Frankfurter Zeitung* og ugebladet *Das Reich*. Forskningen har især handlet om, hvorvidt muligheden for at kunne yde modstand „mellem linjerne“ var til stede. Forskningens brede udvalg af presse materiale som kilder følges i nærværende undersøgelse ved inddragelsen af blandt andet *Frankfurter Zeitung*, *Völkischer Beobachter* og *Das Reich*.

Inden for forskningen i sportspresens vilkår under nazismen er sociolog og forsker i kommunikation Siegfried Weischenbergs doktorafhandling fra 1976 stadig et hovedværk. Den beskæftiger sig hovedsageligt med sportsjournalistik i Vesttyskland i efterkrigstiden, men har en længere redegørelse for sportsjournalismens vilkår under nazismen.¹⁰ Et nyere og kildebaseret værk om sportspresen i det nazistiske Tyskland er ikke udgivet.

Ud over aviserne stod også en række andre trykte medier til rådighed for den sportsinteresserede tysker. Der var den generelle sportspresse, der dækkede et bredt spektrum af discipliner. NSRL's eget blad *NS-Sport* fra 1939 blev her et vigtigt organ for den nazistisk orienterede sportspolitik. *NS-Sports* udbredelse var dog begrænset i forhold det populære sportsmagasin *Reichssportblatt*, der blev grundlagt i 1934. Dets store billedreportager og brede sportsdækning vandt hurtigt bladet en stor læserskare på 123.000 læsere i 1935.¹¹

Læsere med mere specifikke interesser havde sportsfagbladene. De kom som oftest i mindre oplag og dækkede en eller to discipliner. Tilsammen havde disse blade i 1934 et oplag på 3,1 millioner ek-

9 Norbert Frei, Johannes Schmitz: *Journalismus im Dritten Reich*. C.H. Beck, München 1989, s. 35.

10 Siegfried Weischenberg: *Die Außenseiter der Redaktion: Struktur, Funktion u. Bedingungen d. Sportjournalismus: Theorie u. Analyse im Rahmen e. allg. Konzepts komplexer Kommunikatorforschung*. Studienverlag Brockmeyer, Bochum 1976.

11 Erik Eggers: „Deutsch wie der Sport, so auch das Wort! Zur Scheinblüte der Fußballpublizistik im Dritten Reich,“ Markwart Herzog & Andreas Bode (red.), *Fußball zur Zeit des Nationalsozialismus: Alltag, Medien, Künste, Stars*, Kohlhammer, Stuttgart 2008, s. 167.

semplarer, hvoraf fodboldbladet *Der Kicker* tegnede sig for 25.000.¹² Med ensretningen blev antallet af udgivelser nu begrænset til et blad per sportsgren. Det pågældende blad blev samtidig officielt talerør for sportsgrenen, hvad der yderligere styrkede styrets kontrol med bladene.¹³

Af centrale sportsfagblade kan især fremhæves førnævnte *Der Kicker* samt *Handball* og *Der Schwimmer*, som flere gange havde lange reportager om dansk-tysk sport eller dansk sport alene. *Der Kicker* er det eneste blad, som tidligere har været underkastet en undersøgelse. Litteraten Claudia Kaiser har undersøgt bladets omtale af de tyske fodboldlandskampe under krigen.¹⁴ Hendes undersøgelse er både med hensyn til kilder og sportsdiscipliner noget snævrere end nærværende undersøgelse, og hendes konklusion – at temaet om tysk styrke og nationalistisk retorik var gennemgående – vil nedenfor blive nuanceret.

Et tilbagevendende træk i faglitteraturen om den nazistiske brug af medier er den moderne og effektive udnyttelse af radioen og dette medies muligheder for at nå et stort publikum. Der foreligger dog ikke registre over indholdet af de tyske programserier under krigen, der ville muliggøre en nærmere undersøgelse. En søgning efter „Sport“ i Hörfunkdatenbank ved Deutsche Radioarchive, Frankfurt a.M., for perioden 1939-1945 gav kun ét resultat, hvor dansk sport var indblandet, nemlig Gunnar Nu Hansens interview med Reichssportsführer von Tschammer und Osten i oktober 1940, der blev udsendt i tysk radio.¹⁵ Et tysk register over sportsreportager fra 1907-1945 i film og radio gav heller ikke noget resultat, og radiomateriale er af den grund ikke inddraget her.¹⁶

¹² Smst., s. 167–168.

¹³ Blade om discipliner, hvor hidtidig forskning og kilderne ikke har antydnet et samarbejde, er ikke undersøgt. (Sander-periodens beretning, med specialforbundenes egne indberetninger om sportsligt samkvem. Dansk Idræts-Forbunds arkiv, Rigsarkivet. Pakke 196. *Fodbold med fjenden*). Fravalgte fagblade: *Deutsche Rugby-Zeitung*, *Der Bergsteiger* og *Tischtennis* jf. Bernetts liste over sportsfagblade (Hajo Bernett: „Sportpublizistik im totalitären Staat 1933-1945“, *Stadion: internationale Zeitschrift für Geschichte des Sports*, nr. 11, 1985, s. 270–271).

¹⁴ Claudia Kaiser: „Lustig im Winde flatterten die Hakenkreuzfähnchen...‘ Die Berichterstattung über die Länderspiele der deutschen Fußballnationalmannschaft am Beispiel Der ‚Kicker‘,“ Markwart Herzog & Andreas Bode (red.), *Fußball zur Zeit des Nationalsozialismus: Alltag, Medien, Künste, Stars*, Kohlhammer, Stuttgart 2008, s. 183–94.

¹⁵ *Fodbold med fjenden*, s. 143.

¹⁶ Hans Joachim Teichler og Wolfgang Meyer-Ticheloven: *Filme und Rundfunkreportagen als Dokumente der deutschen Sportgeschichte von 1907 – 1945: Ver-*

Derimod er samtlige optrædere af dansk sport i de tyske biografers ugerevyer, først og fremmest *Deutsche Wochenschau*, medtaget. Film- og ugerevymarkedet var som den trykte presse ensrettet og nøje overvåget af propagandaministeriet. Den danske deltagelse er fundet via en registrering foretaget af de tyske historikere Hans Joachim Teichler og Wolfgang Meyer-Ticheloven, udgivet i *Filme und Rundfunkreportagen als Dokumente der deutschen Sportgeschichte von 1907-1945*, som også ligger til grund for gennemgangen af radioreportager.

Forskningen

Inden for forskningen i tysk sport under nazismen står historikerne Hans Joachim Teichler og Hajo Bernett stærkt. Begges fokus har især været på nazisternes sportspolitik, hvor Teichlers værk *Internationale Sportpolitik im Dritten Reich* fra 1991 stadig er uomgængeligt for arbejdet med international sport under nazisterne. Undersøgelser på klubniveau eller sportens formidling er omvendt ikke gennemført i større omfang, og hvor det er sket oftest kun inden for fodbolden.¹⁷

Her har historiker Erik Eggers blandt andet forsøgt at nuancere Weischenbergs opfattelse af en hurtig ensretning af sportspressen i retningen af underholdning og mindre grad propaganda, i det mindste før krigen.¹⁸ Forskningen inden for fodboldens rolle i det nazistiske Tyskland er til tider kontroversiel, som det ses af den ophedede debat, der fulgte i kølvandet på udgivelsen af historiker Niels Havemanns officielle historie om Deutscher Fußball-Bund (DFB), det tyske fodboldforbund, fra 2005, som frikendte forbundet for et engageret samarbejde med det nazistiske styre.

Inden for den danske forskning er det centrale værk *Fodbold med fjenden* af historiker Hans Bonde, der påpeger, at Dansk Idrætsforbund med sin positive indstilling over for det tyske samarbejde gik langt videre, end det havde været nødvendigt for at opretholde samarbejdspolitikken.¹⁹ Bogen belyser også den ukritiske danske sportsjournalistiks dækning af sportssamarbejdet og inddrager i begrænset omfang de tyske medier. I det følgende skal netop den tyske presses dækning gennemgås systematisk som et supplement til Hans Bondes arbejde.

zeichnis archivierter Film- und Tondokumente und eine Filmographie des Sports in Deutschland mit Studien zum Verhältnis von Film, Sport und Gesellschaft, Hofmann, Schorndorf 1981.

¹⁷ „Lustig im Winde“; Arnd Krüger: „Germany and Sports in World War II“, *Canadian Journal of History of Sport*, Bd. 24, no. 1, 1993, s. 52–62.

¹⁸ „Deutsch wie der Sport“, s. 172.

¹⁹ *Fodbold med fjenden*, s. 25, 249.

Det særegne Danmark – fra krigsudbrud til besættelse

Da Tyskland angreb Polen den 1. september 1939, erklærede Danmark sig neutralt. DIF's beslutning om et fortsat samarbejde blev derfor vigtigt for billedet af den danske sport i tysk presse. Sverige erklærede sig „sportsneutrale“ ved krigsudbruddet, men genoptog samarbejdet i marts 1940.²⁰ Ræsonnementet fra DIF's side var, at den danske neutralitet betød en upåvirket opretholdelse af de aftaler om stævner, som DIF eller de danske specialforbund havde indgået. Det gjaldt især Tyskland, hvor de også måtte tage politiske hensyn.²¹ Det medførte sportsligt en stor interesse for Danmark fra tyske sportsfolk, hvis modstanderfelt ud over Danmark var blevet kraftigt indsnævret til alliancepartnere som Ungarn og Italien.

DIF's beslutning kom snart ud i den tyske presse, der fulgte de danske medier og sport tæt. Det gjaldt lige fra *NS-Sport*, der var tæt knyttet til de nazistiske sportsmyndigheder, til fodboldbladet *Der Kicker*. De bragte især oversættelser af danske artikler, der roste tysk sport og det fortsatte danske sportssamarbejde efter krigsudbruddet.²²

NS-Sport kommenterede DIF's beslutning i oktober 1939. I en større artikel gjorde bladet status over sportens forhold i Europa. Det konstaterede med hensyn til Danmark: „In Dänemark pflegt man neben dem Sport im Lande selbst auch weiterhin internationale Sportbegegnungen. Mit aller Kraft setzt man sich dafür ein.“²³

En håndboldkamp i Leipzig 1939

En håndboldlandskamp i Leipzig den 8. oktober 1939 viser eksemplarisk den forøgede opmærksomhed, som blev dansk sport til del efter krigsudbruddet i forhold til førkrigsniveauet, hvor håndboldkampe havde fået en meget kortere omtale.²⁴ Organisatorisk havde de tyske idrætsmyndigheder lagt mange kræfter i arrangementet, hvad der også afspejlede sig i pressedækningen. Ikke kun kampen var vigtig, men også rammerne, især i den tyske arrangørs, NSRL's, eget tidskrift *NS-Sport*.

Først og fremmest var det vigtigt at skabe en kobling mellem sport, fred og gensidig accept. Aviserne trak tråde til 1. Verdenskrig, og den

²⁰ Hans Joachim Teichler: *Internationale Sportpolitik im Dritten Reich*, Hofmann Verlag, Schorndorf 1991, s. 271–273.

²¹ Smst., s. 79–80.

²² 39-11-12 *NS-Sport* (NS-S), s. 5: „Dänen über den deutschen Sport“; 39-12-24 NS-S, s. 3: „Deutscher Kriegssport im Urteil des Auslandes“.

²³ 39-10-08 NS-S, s. 1: „Mars regiert die Stunden“.

²⁴ *Fodbold Med Venerne?*, s. 45. I samme værk findes henvisninger til samtlige omtaler af dansk-tyske sportsmøder for dette og de efterfølgende nedslag.

relativt hurtige danske genoptagelse af sportssamarbejdet dengang blev i 1939 set som et forvarsel om en snarlig tilbagevenden til normale forhold og fred.²⁵ Danmarks nye status som neutral blev et tegn på det uafhængige udlands accept af Tyskland. Tysklands allierede Italien og Ungarn optrådte også hyppigt på sportssiderne, men blev ikke på samme måde som Danmark brugt til at vise accept af Tyskland i udlandet.²⁶ *Handball* startede sin velkomstartikel med udråbet: „Danskar![sic] Hjertelig velkommen!“,²⁷ før det gik videre med at beskrive kampen som et led i Tysklands bestræbelser på at stå de neutrale lande bi.

Det ideologiske element med undertoner af et idealiseret Danmark var også til stede. Det danske hold bestod, ifølge *Reichssportblatt*, af „prächtigen Jungen (...), die mit offenen Augen und Herzen so eine Auslandsreise erleben, aufnehmen und verarbeiten; denn diese Erziehungsarbeit wollen wir doch zum Leibe her vollbringen“.²⁸

Arrangørerne gjorde, hvad de kunne, for at skabe en bemærkelsesværdig ramme for kampen. Som en optakt lod NSRL 1000 af sine medlemmer opstille til en sportsappel, ifølge NSRL's egen presse. De hørte en tale af Reichssportsführer Tschammer und Osten, og efterfølgende var der koncert med flere nazistiske sange. De klang, ifølge NS-Sport, videre i både den tyske tale og efterfølgende den danske af formanden for det danske håndboldforbund.²⁹

Sangene blev altså ikke kun formidlet som appellerende til de tyske tilskuere. Den nazistiske manifestation kom til at fremstå som en forbindelse mellem tyske og danske sportsidealere og sportsfolk. Det er ikke overraskende, at lige præcis NS-Sport som det eneste medie valgte at omtale appellen set i lyset af dets stilling som officielt organ for det tyske idrætsforbund.

Dansk sport blev med krigen et politisk instrument i det tyske styres bestræbelser på at understrege sin fredsommelighed. Den tyske presse og sport støttet af propagandaministeriet kunne nedtone krigens konsekvenser over for den tyske civilbefolkning ved at fremstille Danmark som et eksemplarisk billede på Tysklands fortsat gode forhold til udlandet.

²⁵ 39-12-03 *Völkischer Beobachter* (VB), s. 7: „Gegen Dänemarks starkes Angebot“.

²⁶ *Fodbold Med Vennerne?*, s. 49.

²⁷ 39-10-02 *Der Handball* (HB), s. 7: „Willkommen dänische Sportkameraden!“

²⁸ 39-10-17 *Reichssportblatt* (RSB), s. 6-7: „Die Dänen erobern Leipzig“.

²⁹ 39-10-15 NS-S, s. 3-4: „Willkommene Gäste“.

Foreløbig suspension af samarbejdet i sommeren 1940

Den tætte forbindelse holdt indtil Tysklands besættelse af Danmark den 9. april 1940. Efter Danmarks hurtige overgivelse begyndte den tyske „fredsbesættelse“ af Danmark, hvor samfundet skulle fortsætte så uanfægtet som muligt, og Danmark stadig officielt var suverænt. DIF mente dog ikke, at man kunne fortsætte sportssamarbejdet og afbrød kort efter besættelsen alt samarbejde med udlandet. Det medførte stor utilfredshed hos den tyske besættelsesmagt. Den danske uvilje mod at dyrke sport gjorde indtrykket af en tysk fredsbesættelse mindre troværdigt, og NSRL lagde straks pres på DIF og den danske regering for at få samarbejdet genoptaget.

I første omgang lykkedes det DIF at afværge en hurtig genoptagelse. Efter et møde den 29. april 1940 mellem rigsbefuldmægtiget Ren-the-Fink, der var ledsaget af den tyske presseattaché Karl Frielitz, og DIF's formand Castenschiold med sin magtfulde næstformand, lederen af DBU, Leo Frederiksen, samt direktør i Udenrigsministeriet, Otto Carl Mohr, blev spørgsmålet om dansk sports stilling over for Tyskland nemlig ikke afgjort, men foreløbig udskudt.³⁰ *Der Kicker* citerede dagen efter *Politiken* og *Idrætsbladet* for nyheden om forbuddet mod international sport. NSRL's vurdering i artiklen var, at de danske specialforbund højst sandsynligt ville rette ind.³¹

Tyustart i pressen: Bukh og Hveger

Dansk sport forsvandt imidlertid ikke fra den tyske presse, selvom forbuddet mod sportssamarbejde blev overholdt. Kunne den ikke skrive om aktuel sport, interviewede den i stedet tyskvenlige ledende danske idrætspersonligheder, hvis gode erfaringer med eller sympati for Tyskland var velegnede til illustration af det gode forhold mellem Danmark og Tyskland.

Besættelsesmagtens presse startede allerede i midten af maj med at besøge den verdenskendte og i Tyskland hyldede danske gymnastikpædagog Niels Bukh, der lige fra den nazistiske magtovertagelse i 1933 havde plejet tæt omgang med den tyske nazistiske ledelse og ideologi. Hans gymnastik havde fået god presse i Tyskland efter hans holds opvisning ved OL i 1936, og under krigen var han for tyskerne en prominent personlighed, der figurerede som ungdomsminister på en tysk liste under krigen.³²

³⁰ *Fodbold med fjenden*, s. 104–106.

³¹ 40-04-30 *Der Kicker* (KI), s. 24: „Kosmopolitana“. Kosmopolitana var en fast rubrik i *Der Kicker* med blandede internationale sportsnyheder.

³² *Fodbold med fjenden*, s. 134.

En gruppe tyske soldater og en journalist fra *Völkischer Beobachter* blev modtaget af Bukh, som „*gern gesehene Gäste*“, på hans „*in der ganzen Welt bekannte dänische Gymnastikhochschule*“ i Ollerup på Fyn. Bukh udtalte sig almindeligvis gerne til tyske medier. Her kunne han klare udtrykke sin støtte til besættelsesmagten end i dansk presse, hvor risikoen for fordømmelse var større.³³ Artiklen drejede sig primært om Bukhs sympatier for det nazistiske Tyskland og den nazistiske sportsbevægelse.³⁴

Reichssportblatt besøgte senere på sommeren svømmeren Ragnhild Hveger i hendes hjemby Helsingør sammen med to tyske soldater. Hveger havde, bemærkede artiklen, været i Tyskland mere end tyve gange; „da kann ja nicht an Gesprächsstoff mangeln, wenn zwei schmucke deutsche Soldaten ihr einen Gegenbesuch machen“ fra det Tyskland, som Hveger „[zu] schätzen gelernt hat“. Hveger tog endda en lille svømmetur med den ene af soldaterne.³⁵

De to besøg hos kendte danskere, der gæstfrit havde taget imod besættelsesmagten, havde utvivlsomt til hensigt at give læseren indtryk af et fredeligt forhold mellem Tyskland og det Danmark, som Bukh og Hveger havde repræsenteret i udlandet, om end kun sportsligt og ikke som privatpersoner, som Hveger senere skulle komme til under krigen. Tidsskriftet *Kopenhagener Soldatenzeitschrift* for de tyske besættelsestropper i Danmark bragte også artiklen om besøget hos Hveger,³⁶ der ligefrem skrev en velkomsthilsen til de tyske soldater til bladet.³⁷

Den første besættelsestid. Én blandt Tysklands venner

DIF mærkede over sommeren et stigende pres for en genoptagelse fra de tyske myndigheders side, der mente at kunne finde støtte hos enkelte danske specialforbund, herunder svømmeforbundet.³⁸

Politisk var Danmark i sensommeren 1940 heller ikke rykket længere væk fra Tyskland, der kun virkede stærkere og stærkere. Tyskland havde den 10. maj angrebet Holland, Belgien og Frankrig, og den 22. juni overgav Frankrig sig som den sidste efter Holland og Belgien. England var efterhånden Tysklands eneste modstander i Europa, og den nye danske udenrigsminister, Erik Scavenius, udtalte ved sin tiltrædelse den 8. juli 1940: „ved de store tyske sejre, der har slået verden

³³ *Oprøret i Parken*, s. 65.

³⁴ 40-05-18 VB, s. 8: „Deutsche Soldaten besuchen Niels Bukh“.

³⁵ 40-07-23 RSB, s. 10: „Den flotte Ragnhild“.

³⁶ *Fodbold med fjenden*, s. 352.

³⁷ Smst., s. 92.

³⁸ Smst., s. 117–120.

med forbavselse og beundring, er en ny tid oprundet i Europa, der vil medføre en nyordning i politisk og økonomisk henseende under Tysklands førerskab“.³⁹ Scavenius var indtrådt som minister i den nye samlingsregering, der kom til at stå for et aktivt samarbejde med den tyske besættelsesmagt.⁴⁰

Den 5. august besluttede DIF på et bestyrelsesmøde, at den internationale idræt kunne genoptages, ligesom andre grene af samfundet, f.eks. erhvervslivet, også genoptog samarbejdet.⁴¹ *Der Kicker* meldte kort efter: „Dänemark macht Frieden“.⁴² Tysk presse roste gennem oversættelser af danske avisartikler danske idrætsudøveres gåpåmod trods krigens besværligheder, ligesom det havde været tilfældet ved det fortsatte samarbejde efter krigsudbruddet i september 1939.⁴³

At sportssamarbejdet nu skete mellem besat og besætter var exceptionelt i Europa, men Tyskland ønskede netop at fremstille besættelsen som ikke-besættelse, en fredsbesættelse i al fordragelighed, som sporten kunne være symbol på. I det ikke „fredsbesatte“ Norge var idræten derimod blev overtaget af et nazistisk styret forbund, hvilket førte til en såkaldt sportsstrejke i protest og et meget begrænset norsk-tysk idrætssamarbejde.

Det danske sportsarbejde kom dog ikke kun til at støtte billedet af en fredsbesættelse. I tiden frem til juni 1941, der blev højdepunktet for dansk-tysk sport i den tyske presse, udvikledes også en nordisk diskurs i atletikken om tætte dansk-tyske forbindelser, sådan som Ragnhild Hveger viste på sine rejser til Tyskland.

Atletikken byder op

Sportssamarbejdet blev officielt genoptaget ved et atletikstævne i København den 22. august 1940 med deltagelse af tyske atleter fra Luftwaffe Sportverein Berlin. Københavns Atletik-Forbund, hvis leder Johannes Bojesen Barsøe, ligesom lederen af det nationale atletikfor-

³⁹ Gengivet efter *Fodbold med fjenden*, s. 110.

⁴⁰ Niels Wium Olesen: „Samlingsregeringen Og Det Aktivistiske Samarbejde,“ *Danmarkshistorien.dk*, tilgået 13. december, 2014, <http://danmarkshistorien.dk/perioder/besaettelsestiden-1940-45/samlingsregeringen-og-det-aktivistiske-samarbejde/>.

⁴¹ Smst.

⁴² 40-08-13 KI, s. 12: „Hier spricht die Reichshauptstadt“. „Hier spricht die Reichshauptstadt“ var en fast rubrik med nyheder fra NSRL's arbejde.

⁴³ 40-10-20 NS-S, s. 4: „Blick über die Grenzen“; 41-01-19 NS-S, s. 2: „Blick über die Grenzen“; 40-09-30 *Der Leichtathlet* (DL), s. 8: „Gespräch über die dänische Leichtathletik“.

bund Svend Jensen, havde nazistiske sympatier, arrangerede stævnet.⁴⁴ Bojesen Barsøe gik dermed stik imod DIF's plan om først at genoptage det internationale arbejde senere og blødere med en fodboldkamp mod Sverige.⁴⁵

Stævnet fik ikke megen omtale i de trykte tyske medier, men en optagelse af stævnet fandt vej til ugerevyerne på foranledning af den tyske gesandt Renthe-Fink.⁴⁶ Han overværede selv stævnet sammen med den øverstkommanderende for de tyske tropper i Danmark, general Lüdke, hvilket understreger den politiske betydning, tyskerne tillagde stævnet. Allerede den 4. september var filmen igennem den tyske censurmyndighed og udsendt som en del af *Deutsche Wochenschau*.⁴⁷

Det dansk-tyske sportssamarbejdes genoptagelse var nu ude til et større publikum, end de trykte medier ville have kunnet opnå. Klippet viste et stævne, hvor kun billederne af de glade tyske soldater på tilskuerrækkerne vidnede om krigen. Alt var, som det skulle være. Billeder af danske og tyske atleter i fredelig kappestrid var i al sin almindelighed et signal til de tyske biografgængere om fortsat venskab. Brugen af netop atletikken som effektivt middel til nordisk forbrødring viste sig også ved senere stævner, hvor der var flere billeder af sportsfolkene arm i arm, der kunne åbne for en tolkning i retning af et arisk Skandinavien.

Omtalen af stævnet i *Deutsche Wochenschau* vidner om den vægt, som den tyske propaganda tillagde stævnet, for sportens rolle i ugerevyerne var ellers skrumpet ind til næsten intet i forhold til førkrigstiden. Klippets placering cirka midt i revyen tydede på en relativt høj prioritering fra producentens side.

Den danske idrætspresse håbede på, at de stærke tyske atleter kunne presse danskerne til nogle rekorder, og var begejstrede for igen at kunne byde internationale idrætsfolk velkommen i Danmark. Den nazistiske avis *Fædrelandet* betegnede stævnet som en „kæmpesucces“, men også *Idrætsbladet* mente, at det havde været vellykket, ikke mindst på grund af de tyske atlethers kunnen.⁴⁸

Hveger og Tyskland

Hveger havde haft svært ved at acceptere at skulle blive i Danmark under sportspausen i sommeren 1940, og så meget desto mere udnyttede

⁴⁴ *Fodbold med fjenden*, s. 165, 263.

⁴⁵ Smst., 165.

⁴⁶ Smst., 168.

⁴⁷ 40-09-04: *Deutsche Wochenschau* nr. 522.

⁴⁸ *Fodbold med fjenden*, s. 168.

hun muligheden for at komme til Tyskland, da samarbejdet blev genoptaget i august 1940.⁴⁹

Allerede i foråret havde det danske og det tyske svømmeforbund forhandlet om en rejse til Tyskland for Hveger sammen med brystsvømmeren og OL-medaljetageren fra 1936 Inge Sørensen. Besættelsen havde sat forhandlingerne på pause, men det tyske svømmeforbund var ikke bakket ud; invitationen stod fast endnu i maj 1940.⁵⁰ Det kom Hveger senere til at udnytte. Hun var på flere turneer i Tyskland i løbet af besættelsen, hvor hun blev fulgt af de tyske medier.⁵¹

Da Hveger i oktober 1940 tog på sin første turné i Tyskland, blev fotos af hende arm i arm med tyske konkurrenter udnyttet til at iscenesætte det gode dansk-tysk forhold på samme måde som billederne fra atletikstævnerne. Hveger blev afbildet på byture med sine tyske svømmekammerater, som havde „die prächtige Ragnhild mächtig liebgewonnen“,⁵² og på besøg i et gartneri, hvor hun så på gummitræer iklædt pels og badehætte. Hveger var ikke kun attraktiv i bassinet, men et motiv i sig selv.⁵³

Omtalen af hende som „unsere reizende Ragnhild“ understregede Hvegers stjerneposition i den tyske presse og dermed også den allerede veletablerede forbindelse fra Tyskland til Danmark eller Norden.⁵⁴ Det gode forhold fik dog en ende. Anledningen var naturligvis et sportsarrangement, nærmere bestemt en fodboldkamp grundlovsdag 1941.

Intermezzo: Uroligheder i sommeren 1941

Sommerens store og samtidig for idrætssamarbejdet rystende sportsbegivenhed i København fandt sted i forbindelse med en række fodboldkampe mellem udvalgte danske hold og de populære østrigske klubhold Admira og FK Austria i slutningen af maj og begyndelsen af juni 1941. Admira havde en lang (og sejrrig) forhistorie i Danmark, hvorfor de blev budt hjerteligt velkommen, da de i 1941 vendte tilbage efter fem års pause.⁵⁵

Efter at de første kampe var forløbet uden problemer, endte en kamp mod Admira grundlovsdag imidlertid i store tumulter, der ikke

⁴⁹ Smst., 83.

⁵⁰ 40-05-22 *Der Schwimmer*, s. 6: „Die dänischen Hallen geöffnet“.

⁵¹ For eksempel: 41-03-25 RSB, s. 1: [Hveger på forsiden]; 40-10-01 *Frankfurter Zeitung* (FZ) s. 8: „Drei Siege Ragnhild“.

⁵² 40-10-08 RSB, s. 6-7: „Reizende Ragnhild“.

⁵³ 40-10-01 RSB, s. 23: „Sport überall“.

⁵⁴ 40-10-08 RSB, s. 6-7: „Reizende Ragnhild“.

⁵⁵ *Fodbold med fjenden*, s. 234.

kun skyldtes de danske tilskueres vrede over at tabe stort, men også hånen fra uniformerede tyske tilskuere og det østrigske holds demonstrative heilen.⁵⁶ Hans Bonde har rammende døbt episoden „oprøret i Parken“,⁵⁷ der resulterede i aflysningen af resten af de internationale idrætsbegivenheder i Danmark denne sommer. Med dets angreb på Sovjetunionen den 22. juni satte det tyske styre endvidere selv al international idræt med tysk deltagelse på pause frem til oktober 1941.

På dette tidspunkt var indtrykket stadig, at Tyskland kunne vinde krigen. Det får historiker Hans Bonde til at overveje, om det var medvirkende til at sætte optøjerne i gang sammen med den nationalfølelse, som kom frem gennem for eksempel alsangen.⁵⁸

Trods, eller måske rettere på grund af, optøjernes omfang og brud på de tyske myndigheders billede af Danmark glimrede episoden ved fraværet af enhver omtale i de tyske medier med undtagelse af Værnemagtens eget blad i Danmark (*Kopenhagener Soldatenzeitschrift*), der blev stærkt pikeret over den danske opførsel. Den danske presse var derimod skuffet over aflysningen af den sidste planlagte kamp mod østrigerne, mens de politiske konsekvenser kun blev flygtigt omtalt. De tyske myndigheder krævede blandt andet en officiel undskyldning og justitsministerens afsked.⁵⁹

Tonen skærpes: Efteråret og vinteren 1941-42

Det tyske styre genoptog det internationale sportsarbejde i september 1941. Den mest omtalte dansk-tyske sportsbegivenhed dette efterår blev en fodboldkamp den 16. november i Dresden. Derudover gennemførtes en håndboldlandskamp i Hamborg,⁶⁰ og selvom programmet derved sportsligt lignede efteråret 1940 til forveksling, var situationen politisk meget anderledes.

Urolighederne i Parken betød, at tyske landshold ikke længere blev sendt til Danmark, så kampen blev spillet i Dresden. I Danmark var perioden mærket af det begyndende illegale arbejde efter interneringen af ledende danske kommunister, der var en følge af den tyske invasion af Sovjetunionen.

Fra tysk perspektiv betød den udeblevne forventede hurtige sejr over Sovjetunionen, at underholdning og sport som afledning blev oprioriteret i den tyske presse.⁶¹ Propagandaministeriet i Tyskland hav-

⁵⁶ Smst., s. 234-237.

⁵⁷ *Oprøret i Parken*.

⁵⁸ *Fodbold med fjenden*, s. 238.

⁵⁹ Smst., s. 234, 240-241.

⁶⁰ *Fodbold Med Vennerne?*, s. 78.

⁶¹ *Fodbold med fjenden*, s. 277.

de derfor allerede i september 1941 indstillet sig på at skulle skaffe det tyske folk „Unterhaltung und Entspannung“ gennem vintermånederne. NSRL blev en del af løsningen af denne opgave og fik stor økonomisk støtte til en national „Veranstaltungsoffensive“ i løbet af efteråret 1941,⁶² herunder en landskamp mod Danmark i fodbold.

Tyskland vakler

Krigens krav om stadig flere ressourcer gjorde det sværere og sværere for Tyskland at stille med stærke hold. Hvor *Völkischer Beobachter* i efteråret 1940 fokuserede på de grundige danske forberedelser og den danske kampkraft,⁶³ understregede de i efteråret 1941 de grundige tyske forberedelser.

Der Kicker startede diskussionen om opstillingen af det tyske hold allerede i slutningen af oktober, kun kort tid efter en dansk sejr over Sverige.⁶⁴ Sverige havde tidligere på året slået Tyskland, og *Der Kicker* diskuterede resultatet indgående med henblik på den dansk-tyske kamp. Fra det tyske fodboldforbunds side lod opstillingen imidlertid vente på sig. Formentlig gjorde krigen sig gældende, men i pressen hed det kun, at forbundet ville undgå satsninger.⁶⁵

Opstillingen kom dog til sidst, og kampen blev spillet. Men til umiddelbar og stor skuffelse for den tyske sportspresse endte kampen 1-1.⁶⁶ *Reichssportblatt* mente endda, at det nærmest var at regne for et nederlag.⁶⁷

Generelt var al omtale af venskab nu forsvundet, og kaldenavnet „Nordländer“ for de danske spillere var erstattet af det mere neutrale „Rothemd“ med henvisning til farven på spillernes trøjer, på samme måde som italienske landsholdsspillere gik under navnet „Azzuri“ på grund af deres blå trøjer.⁶⁸

Men trods resultatet havde kampen i sig selv underholdningsværdi og kom med som eneste sportsindslag i *Deutsche Wochenschau* et par uger efter i den lettere første del af revyen. Indslaget blev indledt med overskriften „Bilder aus der Heimat“. Filmen var ikke et spørgsmål om resultater, men om *Ablenkung* (adspredelse) med billeder af glade til-

⁶² *Internationale Sportpolitik im Dritten Reich*, s. 325–327.

⁶³ 40-11-13 VB, s. 7: „Zweimal gegen Dänemark“.

⁶⁴ 41-10-28 KI, s. 5: „Was Haben Wir von Der Dänenelf Zu Erwarten?“, 41-10-21 KI, s. 3: „Dänen Noch Stärker!“.

⁶⁵ 41-11-13 FZ, s. 4: „Wer spielt gegen Dänemark?“.

⁶⁶ 41-11-18 FZ, s. 4: „Nur ein Unentschieden in Dresden“.

⁶⁷ 41-11-18 RSB, s. 4-5: „Am Sieg vorbei“.

⁶⁸ 41-10-28 KI, s. 5: „Was haben wir von der Dänenelf zu erwarten?“, 39-05-22 VB s. 3: „Triumphfahrt der Azzuri“.

skuere og en fodboldkamp, trods de mange uniformerede soldater blandt tilskuerne.⁶⁹ Billeder af mange soldater, der stod blandt civile, var almindelige i sportsindslagene, hvor det knyttede dem sammen.⁷⁰ Det var et element i „propaganda gennem underholdning“, der erstattede den tidligere strategi „propaganda gennem ord“, for eksempel tysk militær styrke og sejre.⁷¹

Kampens udfald var dog ikke færdigbehandlet efter den første uges presse. Debatten fortsatte i bladenes forsøg på at gøre resultatet spise- ligt for læseren. *Reichssportblatt* forsøgte at bagatellisere resultatet og genoplive venskabsdiskursen: „Sie [: landskampe] sind nur Spiel! Viel wichtiger sind die Bande der Sportfreundschaft, die bei diesen Kämpfen geknüpft werden.“⁷²

Völkischer Beobachter fokuserede derimod den 22. november på billedet af det stærke Tyskland med en analyse af forskellige landes styrke i europæisk fodbold.⁷³ Artiklen gav indtryk af at være en slags status ved sæsonafslutningen, selvom Tyskland endnu manglede en kamp mod sin tætte allierede Slovakiet den 7. december.

Artiklen konkluderede, naturligvis, at Tyskland stadig burde regnes for Europas førende fodboldnation. Selvom Danmark fik den, i lyset af krigens splittede Europa, absurde titel „inoffiziellen Europameister“, var det kun Ungarn og Schweiz, der kunne regnes til „die engere Spitzenklasse im europäischen Fußball“. At Danmark havde spillet lige op med Tyskland, var rent held, mente *Völkischer Beobachter*: „Wenn man also die Gesamtleistung betrachtet, dann hat Deutschland doch einen Anspruch auf die Spitzenstellung, zumal es in der Zahl der internationalen Treffen weit in Führung ist.“⁷⁴ *Völkischer Beobachter* holdt efter kampen fast i det stærke Tyskland, som ellers ikke havde været fremme tidligere, heller ikke i omtaler af de tyske sportsforbunds forberedelser til kampene mod Danmark.

Naturligvis var vinklen helt omvendt i dansk presse. Resultatet var et „flot punktum for et smukt år i dansk fodbold“, slog *Sportsbladet* fast og fastholdt artiklen igennem modsat *Völkischer Beobachters* analyse, at Danmark hørte til blandt de bedste i Europa. *Idrætsbladet* forestillede

⁶⁹ 41-11-26: *Deutsche Wochenschau* nr. 586.

⁷⁰ Ulrike Bartels: *Die Wochenschau Im Dritten Reich. Entwicklung Und Funktion Eines Massenmediums Unter Besonderer Berücksichtigung Völkisch-Nationaler Inhalte*, Peter Lang, Frankfurt am Main 2004, s. 445.

⁷¹ Joachim-Felix Leonhard: „Medien Und NS-Diktatur,“ i Bernd Heidenreich, Sönke Neitzel (red.), *Medien Im Nationalsozialismus*, Fink, München 2010, s. 24.

⁷² 41-11-25 RSB, s. 2-3: „Wetten, daß, wenn“.

⁷³ 41-11-22 VB, s. 4: „Wer führt im europäischen Fußball“.

⁷⁴ Smst.

sig, at den næste kamp mod Tyskland, som måtte blive på hjemmebane, ligefrem kunne blive en sejr.⁷⁵

Det sidste møde mellem danske og tyske sportsfolk blev ved de såkaldte krigseuropamesterskaber i boksning i januar 1942. Set fra et pressemæssigt synspunkt var det for Danmark en tam affære, hvor den danske deltagelse druknede i mængden af mindre deltagernationer i den tyske omtale. Italien og Tyskland vandt langt de fleste titler. Ved selve stævnet fik Danmark mest omtale i forbindelse med den danske bokser Svend Aage Christensens kontroversielle pointsejr over hjemmeforfavoritten Rudolf „Rudi“ Pepper i semifinalen, måske en politisk afgørelse, som en slags anerkendelse af danskernes deltagelse fra tysk side.⁷⁶

Efter boksemeesterskaberne var der ikke længere møder mellem danske og tyske sportsfolk på højt niveau, men dansk sport spillede fortsat i sig selv en rolle i de tyske medier.

1942: Alene i tysk presse og film

Det sportslige samarbejde aftog helt i løbet af 1942, efterhånden som Tysklands krigsførelse mistede momentum. Angrebet på Sovjetunionen var kørt fast, i Nordafrika blev Værnemagten trængt i defensiven af britiske styrker ved el-Alamein, og i Stillehavet satte USA ved slaget ved Midway en effektiv stopper for det tyskallierede Japans fremrykning. Modstandsbevægelsen i Danmark blev stadig mere aktiv i løbet af 1942, og Telegramkrisen forværrede det dansk-tyske forhold. Udenrigsminister Scavenius, der var vellidt af tyskerne, blev derfor indsat som statsminister og skulle, i samarbejde med den nye rigsbefuldmægtigede Werner Best, videreføre samarbejdspolitikken.⁷⁷ Det holdt dog kun indtil Augustoprøret i 1943, hvor „fredsbesættelsen“ brød sammen.

I den tyske presse blev dansk sport fra 1942 og resten af krigen kun omtalt, når den kunne trække overskrifter alene. Det kunne først og fremmest dansk svømning, især de to store navne Ragnhild Hveger og langdistancesvømmeren Jenny Kammersgaard. Kammersgaards og Hveggers optrædener i pressen var dog nu snarere båret af deres personlige meritter end deres nationalitet.

⁷⁵ *Fodbold med fjenden*, s. 288–289.

⁷⁶ Smst., 296.

⁷⁷ Niels Wium Olesen: „Telegramkrise og Rigsdagsvalget 1942-43“ *Danmarkshistorien.dk*, tilgået 13. december, 2014, <http://danmarkshistorien.dk/perioder/besaettelsestiden-1940-45/telegramkrise-og-rigsdagsvalget-1942-43/>.

Hveger fortsatte sine verdensrekordforsøg, og selv fiaskoer var en tysk omtale værd.⁷⁸ Jenny Kammersgaard, der havde været stort internationalt sportsnavn på grund af sin langdistancesvømning i 1930'erne, blev i 1942 optaget til en billedreportage i *Reichssportblatt* og en ugerevy med vinterbadning.⁷⁹ Det fremgik af filmen, at „die dänische Rekordschwimmerin“ var i Tyskland på invitation fra Reichsportführer Tschammer, NSRL's leder. Kammersgaards distancesvømning havde vakt opsigt i Tyskland,⁸⁰ hvor hun i oktober 1940 havde afsluttet sin svømmelærerindeuddannelse og fået arbejde.⁸¹ Hun vendte i 1942 tilbage til Danmark, men fortsatte med at arbejde for tyskerne.⁸² Efter krigen blev hun sat i forbindelse med forsøg på at smugle krigsflygtninge til Sverige, hvad Dansk Røde Kors frygtede kunne være en flugtvej for tyske krigsforbrydere. Hun fortsatte også samarbejdet med sin manager, indtil han blev idømt fem års fængsel ved retsopgøret i 1946 for forskelligt arbejde for den tyske besættelsesmagt.⁸³

I ugerevyerne blev dansk sport i Tyskland ren underholdning og adspredelse. Sporten havde i krigenes første år været næsten forsvundet fra ugerevyerne, men fra 1942 til 1944 steg andelen af sportsindslag svagt i *Deutsche Wochenschau* (trods den faktiske tilbagegang i sportsudøvelsen). Der blev ligefrem oprettet ugerevyn *Sport-Sport* udelukkende med sport i 1943, hvor danske sportsfolk optrådte ved to indslag fra henholdsvis cykelløbet Stjerneløbet i Roskilde i 1943 og Hubertusjagten i 1944. Sporten som samlende for tyskerne og symbol på tysk styrke var væk, men kunne bringe tilskuerne afveksling og et skær af normalitet.⁸⁴

⁷⁸ 42-04-07 RSB, s. 4: „Sport-Ostern: Ragnhild Hveger“; 42-04-05/06 VB s. 5: „Ragnhild Hveger Vollbrachte“.

⁷⁹ 42-02-24 RSB, s. 6-7: „Jenny – weit unter dem Nullpunkt“; 42-02: Ausland-Tonwoche nr. 548. Filmens tyske speak peger i retningen af, at denne udgave var rettet mod Schweiz eller General-Gouvernementet, der modtog tysksprogede Ausland-Tonwoche. Roel Vande Winkel: „Nazi Newsreels in Europe, 1939-1945: The Many Faces of Ufa's Foreign Weekly Newsreel (Auslandstonwoche) versus German's Weekly Newsreel (Deutsche Wochenschau)“, *Historical Journal of Film, Radio & Television*, Bd. 24, nr. 1, 2004, s. 33.

⁸⁰ *Fodbold med fjenden*, 60-63.

⁸¹ Smst., 195.

⁸² Smst., 354.

⁸³ Smst., 401-402.

⁸⁴ Andelen af sportsindslag i *Deutsche Wochenschau* steg fra 0,2 % i 1942 til 4 % i 1944, men stadig langt fra de 19 % i 1939. 44-02-14: Sport-sport, Nr. 7; 43-08-23: Sport-sport, Nr. 4; *Die Wochenschau im Dritten Reich*, s. 325, 424-427.

Konklusion: Sportens roller

Set fra den tyske presses synspunkt var det dansk-tyske sportssamarbejde et fleksibelt pressemateriale, som kunne bruges i formidlingen af forskellige dagsordener afhængigt af det tyske styres aktuelle formål. Reglerne for fodboldkampe ændrede sig ikke under krigen, men den tyske omtale af kampene er en spejling af det budskab, styret ønskede.

I krigens første tid indtil besættelsen den 9. april 1940 oplevede dansk sport en forstørret opmærksomhed fra den tyske presse i forhold til førkrigsniveauet, som følge af Dansk Idræts-Forbunds exceptionelle beslutning om at fortsætte sportssamarbejdet med Tyskland modsat de øvrige neutrale lande i Norden, Norge og Sverige. Pressens omtale af sportssamarbejdet udtrykte primært en diskurs om det neutrale Danmark og dets venskab med det krigsførende Tyskland, der fremstod fredeligt og fair play-orienteret over for omverdenen og over for landets egen befolkning.

Perioden giver også eksempler på, at dansk pressemateriale blev brugt af tyske presse. Udvekslingen gik ikke kun fra Tyskland til Danmark, som det er beskrevet i *Fodbold med fjenden* fra 2006, men også den anden vej. Tyske aviser bragte oversættelser af danske artikler, der roste det fortsatte tyske sportsarbejde. Den danske presses begejstring er skildret i Hans Bondes *Fodbold med fjenden*, men kan altså i vidt omfang genfindes hos den tyske modpart, hvor rosens form dog i høj grad afhang af krigssituationen.

Besættelsen den 9. april 1940 betød ganske vist i første omgang en afbrydelse af samarbejdet, men her viste tysk presse opfindsomhed og fleksibilitet, der understregede den betydning, som „fredsbesættelsen“ havde i den tyske propaganda. Da egentligt sportssamarbejde var udelukket, valgte den tyske presse i stedet at interviewe de internationalt kendte tyskvenlige repræsentanter for dansk idræt, svømmeren Ragnhild Hveger og sportspædagogen Niels Bukh, hvilket, indtil idrætssamarbejdet blev genoptaget, alligevel kunne signalere et godt forhold mellem Danmark og Tyskland.

Tilskyndet af den tyske politiske ledelse i Danmark og af flere specialforbund tillod DIF den 5. august en genoptagelse af sportssamarbejdet. Perioden fra sommeren 1940 til sommeren 1941 blev en meget aktiv periode for dansk-tysk sport, selvom neutralitetsdiskursen ikke længere kunne bruges af den tyske presse. Den blev erstattet af en øget understregning af venskab og det nordiske som et led i det nazistiske regimes arbejde med at fremstille besættelsen af Danmark som en succesfuld „fredsbesættelse“. Konklusionen om en meget fleksibel tysk presse nuancerer Claudia Kaisers undersøgelse af *Der Kickers* dækning af Tysklands landskampe under krigen. Der var nemlig ikke tale

om et uændret fokus på nationalistisk retorik og tysk styrke gennem hele krigen.

I løbet af efteråret 1941 blev det nordiske i samarbejdet og det gode forhold til Danmark noget nedtonet i de tyske journalisters iscenesættelse af dansk-tysk sport. Venskabet var falmet som følge af urolighederne ved fodboldkampen i Idrætsparken grundlovsdag 1941, og det fortsatte militære pres på Tyskland efter invasionen af Sovjetunionen den 22. juni 1941 gjorde det nødvendigt med succeshistorier andetsteds fra. Tysk styrke og sportens potentiale for adspredelse kom til at præge formidlingen. Kun udeblivelsen af den forventede sejr over Danmark i fodboldkampen den 16. november 1941 førte til, at *Reichsportblatt* følte det betimeligt at vende tilbage til venskabsretorikken, formentlig for at nedtone indtrykket af en svag tysk indsats.

Fra 1942 til 1944 var omtalen af dansk sport reduceret til omtalen af individuelle atleter. Især Ragnhild Hveger formåede ved hjælp af flere nye verdensrekorder at fange pressens opmærksomhed. Hun havde allerede før krigen haft en høj stjerne i den tyske presse, og under krigen betragtede den tyske presse hende nærmest som en af deres egne. Hveggers presse-mæssige stabilitet står i stor kontrast til den øvrige sport, hvor krigens udsving tydeligt afspejledes i pressedækningen.

SUMMARY

*Football with friends?
Danish sports in German media 1939-1944*

The present paper concludes that a number of different discourses marked the coverage of the Danish-German sport collaboration during World War II in the German mass media (newspapers, sports magazines and newsreels). The discourses depended upon the German government's purpose with their use of international German sport in the course of the changes in the German society and Germany's relationship to Denmark during the war. The paper's theoretical approach is inspired by Norman Fairclough's work on the relation between the praxis of certain discourses and social developments. It

supplies and differentiates conclusions drawn in the book *Football with the foe* by the historian Hans Bonde.

The German discourses from the outbreak of World War II to the German occupation of Denmark 9. April 1940 emphasize neutrality and friendship and were used to establish a picture of a close relationship between the two countries. Sports collaboration helped the German press present Germany as peaceful, and acknowledged by neutral states like Denmark despite the war.

After the invasion of Denmark, a discourse of Nordic sentiments became very important in the communication of the press along with the already present rhetoric of friendship. This portrayed Danish athletes as Nordic citizens, which some circles of the German society could interpret as a euphemism for the Nazi idea of a strong Aryan Scandinavia and thus be seen as communicating an attractive connection between Germany and Denmark.

A discourse of a strong Germany replaced the hitherto advocated Nordic sentiments and friendship discourses in the autumn of 1941 after anti-German riots in Copenhagen at a football match with the participation of an Austrian team, and the German invasion of the Soviet Union in June. The rising strain of the war effort on Germany's resources made the sports media a supplier of success stories at the expense of the aforementioned „friendly“ discourses.

In the course of 1942, German-Danish sports events ceased, but Danish sports events were still sometimes shown in the German media until 1944. They served to meet the rising scarcity of success stories in the German press and to supply the German audience with a means of entertainment and relaxation (*Ablenkung*).